

VEIKSMAŽODŽIŲ STRUKTŪROS YPATYBĖS BALTŲ, TOCHARŲ IR SANSKRITO KALBOSE

Aleta Chomičėnienė

Klaipėdos universitetas

Straipsnyje analizuojama baltų, tocharų ir sanskrito veiksmažodžio struktūra: inovacijos ir archaizmai. Išsamiau aptariamos tocharų kalbos veiksmažodžio bendrosios gramatinės kategorijos: veikslas, skaičius, laikas, nuosakos, taip pat indoeuropietiškieji formantai ir veiksmažodžių klasės.

Tyrinėjime pateikiamos, morfonologiniu aspektu gretinamos baltų, tocharų kalbų ir sanskrito veiksmažodžio gretybės (tipas rauna//rauja).

Tocharų kalbos veiksmažodis. Paskutiniuoju metu tocharų kalbos veiksmažodžiui analizuoti yra išėję nemaža tiek sinchroninio, tiek diachroninio pobūdžio darbų (žr. Adams, 1978; Fraenkelis, 1932; Georgijev, 1981; Krause, 1952 – toliau Kr; Lane, 1953; Windekens, 1982 – toliau W), kuriuose aprašoma ne tik laikų, nuosakų ir veikslų sistema bei fleksijos, bet ir akcentuojami archajiški tocharų veiksmažodžio bruožai, turintys struktūrinių paralelių kitose indoeuropiečių kalbose. Daugelio tyrinėtojų nuomone, tocharų kalbos veiksmažodžio sistema yra išlaikiusi nemažai archaizmų. Kita vertus, esama nemažai inovacijų, veikusių tocharų kalbos veiksmažodžio sistemą jau savarankiško egzistavimo laikotarpiu, tarp kurių minėtinas naujų laikų (imperfekto) susikūrimas, tokių formantų kaip *-tk-*, *-sk-* įsigalėjimas.

Pratocharų veiksmažodžio sistemą, D. Adamso nuomone, sudarė šie laikai: prezensas, preteritas; nuosakos: subjunktivas, optativas, imperativas.

Veikslas. Tocharų kalboje išliko abu veikslai – aktyvas ir mediopasyvas. Mediopasyvas vartojamas arba pasyviaja, arba aktyviaja reikšme. Rečiau pasitaiko senoji medialinė reikšmė (veiksmas, nukreiptas į subjektą, ir t. t.).

Skaičius. Tocharų veiksmažodis turi tris skaičius: vienaskaitą, dviskaitą ir daugiskaitą. Dviskaitos formos labai retos.

Laikai. Tocharų kalboje yra skirtumas tarp imperfekto ir preterito (aoristo). Tocharų imperfektas reiškia iš dalies nepasibaigusį veiksmą, iš dalies – būseną praeityje. Perfektą tocharų kalboje ilgainiui pradėjo stumti aoristas (dar vėliau preteritas).

Tocharų preteritas išreiškia įvykio veikslą ir pabaigtą veiksmą; jis vartojamas perfekto reikšme (būsena kaip užbaigto veiksmo rezultatas). Perfekto liekanų atsekama kai kuriose tocharų preterito formose.

Daugelyje abiejų dialektų pavyzdžių preteritas padaromas arba su *-ā* (kaip baltų kalbose), arba su *-s-*.

Nuosakos. Tocharų kalboje yra konjuktyvas, optatyvas ir imperatyvas. Visos šios nuosakos nesusijusios su laikais.

Konjuktyvas, atliekantis tuo pat metu ir būsimąjo laiko funkcijas, turi savo ypatingą kamieną, panašų į prezenso, o asmeninės galūnės yra prezenso.

Prie optatyvo šaknies, kuri išreiškia norą ar galimybę, o sąlygos sakiniuose – ir nerealią sąlygą, prisideda formantas *-i-*.

Tocharų imperatyvas turi galūnę tik antrame asmenyje (ir vienaskaitoje, ir daugiskaitoje) bei priešdėlį *p(ā)-*.

Formų daryba. Tocharų kalbos laikai ir nuosakos padaromi iš šių pamatinių formų:

a) iš prezenso kamieno: prezensas, infinityvas (A dialekte), imperfektas (B dialekte), esamojo laiko dalyvis;

b) iš preterito kamieno: preteritas, imperatyvas, absoliutyvas, preteritinis dalyvis. **Indo-europietiškieji formantai tocharų kalboje.** Infiksas *-n-*, kurį turi septintos klasės veiksmažodžiai, nėra dažnas tocharų kalboje atvirkščiai nei *-sk'*, kuris lotynų ir kai kuriais atvejais graikų kalbose reiškia būsenos kitimą, o tocharų kalboje daugeliu atvejų gali turėti kauzatyvinę reikšmę.

Veiksmažodžių klasės tocharų ir sanskrito kalbose. Tocharų kalbos ir sanskrito veiksmažodžiai skirstomi į klases: pirmojoje yra 11 klasių, antrojoje – 10 (lentelėje nurodomos klasių priesagos, infiksai ir jungiamieji balsiai):

Veiksmaž. klasė	Tema (toch.)	Tema (skr.)	Priesaga (toch.)	Priesaga (skr.)	Infiksas (toch.)
I	A -ā- (atvirame skiemenyje iškrinta)	-a-			
	B -a- (-ā-): -e-				
II	A -a-				
	B -a- (-ā-):				
III	A -a-				
	B -e-				
IV	A -a-, -ā-	-a-		-ya-	
	B -o-, -a-				
V	A -ā-			-no-/-nu-	
	B -ā-, -a-				
VI	A	-a-	-na-		
	B		-ana-, -nā-		
VII	A		-nā-	-na-/-n-	-n-
	B ā-ē				-n-
VIII	A		-nās-	-no-/-nu-	
	B ā-ē		-s-		
IX	A		-s-	-nā-/-nī-	
	B		-sk-		
X	A		-nās-	-aya-	
	B		-nāsk-, -nāsk-		
XI	A		-sis-		
	B		-sask-, -sāsk-		

Baltų, tocharų ir sanskrito veiksmažodžio gretybės (tipas *rauna//rauja*)

Daugumai indoeuropiečių CeuC- tipo veiksmažodžių lietuvių ir latvių kalbose atstovauja *ja-/na-* kamieniai veiksmažodžiai (plg. lie. *rauna//rauja*). Jie, istoriškai žiūrint, priklauso šaknims su vokaliniu auslautu, kurį daugelyje indoeuropiečių kalbų linkstama uždaryti kilmės požiūriu skirtingais afiksais. Dėl rytų baltų kalbų *-j-* ar *-n-*, uždarančio šaknį, esama įvairių nuomonių: vieni tyrinėtojai *-j-* ar *-n-* mano atsiradus dėl hiato, kiti laiko juos laringalų liekanomis ar pan.

Dauguma CeuC- tipo veiksmažodžių turi struktūrinių ir semantinių gretybių tocharų A ir B dialektuose. Čia analizuojamos baltų *ja-/na-* kamienų veiksmažodžių poros, turinčios artimos struktūros atitikmenų sanskrite bei tocharų A ir B dialektuose.

Medžiagos atranka. Medžiagą nagrinėjamu klausimu autorė rinko iš visų prieinamų šaltinių, pradedant fundamentaliais veikalais, tokiais kaip Van Vindekenso, Poucha žodynais (plg. Van Windekens, 1976 – toliau dėl trumpumo žymimu W; Poucha ILT, 1995 – Poucha ILT), kurie, jei ir ne be priekaištų, yra, ko gero, vieninteliai kompendiumo pobūdžio veikalai; jų duomenys čia tikslinami ir papildomi. Iš šių žodynų rinktos visos tochariškos leksemos, kurioms darbo autorė pateikia giminiškas baltų kalbų leksemas. Vėliau medžiaga papildoma iš tocharų kalbos gramatikų, straipsnių periodiniuose leidiniuose bei veikalų, kuriuose pateikiama indoeuropiečių kalbų medžiaga (plg. Pokorny IEW).

Baltų kalbų ir sanskrito medžiaga rinkta ir tikslinta iš daugelio šaltinių (plg. Balkevičius, 1977 – toliau Llkž; DLKŽ; Endzelins, 1943 – toliau Endzelins SV; Fraenkel LEW; Kočergina, 1987; LKŽ I–XIII; M-E I–IV; M-W; Mažiulis PKP II; Mažiulis PKEŽ I; Sabaliauskas LKLR; Sabaliauskas LKL; ir kt.).

Sanskrito veiksmažodžio sistema išsamiai aprašyta šiuose šaltiniuose: Kale, 1992; Whitney; NVZL; Zalizniak.

Giminiška baltų, tocharų ir sanskrito kalbų leksika šiame darbe analizuojama tiek raiškos (fonetinės ir morfologinės sandaros), tiek turinio (reikšmės) požiūriu. Pagrindinis tyrinėjimo metodas – lyginamasis istorinis, kuris remiasi lyginamosios istorinės fonetikos nustatytais garsų dėsniais, reguliariais garsų atliepimais bei įvairaus senumo kombinaciniais (asimiliacija, disimiliacija) bei sporadiniais garsų pakitimais. Be minėtų fonetinių procesų, čia lygiai svarbūs ir istorinės žodžių darybos duomenys.

Be lyginamojo istorinio metodo, čia dar taikomi vidinės ir išorinės rekonstrukcijos metodai, kurie papildo vienas kitą, nors eina skirtingomis kryptimis. Išorinė rekonstrukcija orientuojasi į dažnus ir reguliarius reiškinius, o vidinė – į neregulius ir izoliuotus. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju rekonstruojamas pradinis archetipas.

Minėtų struktūrinių tipų leksemų gramatinės formos tocharų kalbų raštijos paminkluose yra nevienodai gausiai paliudytos. Kai kurių veiksmažodžių gramatinių formų yra labai daug, pavyzdžiui, toch. A *ko-*, B *kau-* „užmušti“, kai kurių tik viena kita, plg. toch. A *rwā* „rauti“.

Tocharų dialektuose CeuC- tipo refleksai struktūriniu požiūriu priklauso įvairioms klasėms. Ir baltų bei kitose ide. kalbose, ir tocharų A ir B dialektuose šie veiksmažodžiai gali turėti įvairių determinatyvų ar priesagų.

Lyginant stengiamasi akcentuoti pačius seniausius veiksmažodžio struktūrų formantus, t. y. didelį dėmesį skirti morfonologijos dalykams, akcentuoti semantikos paraleles. Nors tocharų

kalbų vokalizmą ar konsonantizmą palietė ne vienas fonetinių pakitimų etapas (procesas), tačiau ide. šaknies vokalizmas išlaikytas gana archajiškas, pavyzdžiui, lie. *liauti*, *-na//ja* „nustoja, nutraukia, baigia“ <ide. **leu-/leu-/lou-* „palikti po mirties“ tocharų B kalboje preterito formose turi paliudytų įvairių apofoninių požįrių variantų: plg. toch. B *lyew-* <ide. **leu-* toch. A *lawar* <ide. **leu-*, *lwos* <ide. **lu-* ir pan.

Lietuvių kalbos šio tipo veiksmazodžiai bendraties ir esamojo laiko šaknyje turi *-au-*, o būtajame kartiniame laike *-o*, *-ė* (*mauti*, *mauna//mauja*, *movė*). Būtajame kartiniame laike dvibalsio antrasis sandas, pailgėjus *a>o* virsta *-v-* (**rau-e>rovė*). Būtajame kartiniame laike susiduriame su kamieno ir šaknies įvairavimu: *kovė//kavo*, *govė//gavo*. Lietuvių kalbos žodyne rasta 20 šio tipo veiksmazodžių, 7 iš jų turi etimologinių atitikmenų tocharų dialektuose, 8 – paralelių sanskrite.

Beveik visi šios grupės veiksmazodžiai rytų baltų kalbose turi dvejopas formas: *mauna//mauja* (išskyrus veiksmazodį *auti*).

Analizėje greta lietuviškųjų leksemų nurodoma ir tocharų bei sanskrito kalbų medžiaga, rekonstruojamos indoeuropietiškosios praformos, komentuojamos veiksmazodinių refleksų baltų, tocharų ir sanskrito kalbose semantikos skirtybės (jei jų yra). Kitų indoeuropiečių kalbų medžiaga nepateikiama (tik suminima, kokiose indoeuropiečių kalbose esti veiksmazodinių atitikmenų), nes ją nesunku rasti daugelyje etimologinių šaltinių.

I. Tik lietuvių kalboje užfiksuoti šie (4) ja-//na- kamieniai veiksmazodžiai:

brautis, *braunasi//braujasi*, *brovėsi* „skverbtis, spaustis“ (LKŽ I 1019–1020);
griauti, *griauna//griauja*, *griovė* „guldyti, versti; naikinti, ardyti; žlugdyti; griausti, trenkti“ (LKŽ III 578–80);

kniauti, *kniauja//kniauna*, *kniovė* „kniaukti, miaukti; mušti, barti“ (LKŽ VI 229);
niauti, *niauja//niauna*, *niovė* „vogti, džiauti; miauti, kniaukti“ (LKŽ VIII 767–68).

II. Lietuvių ir kai kuriose indoeuropiečių kalbose užfiksuotos veiksmazodinės gretybės (5):

auti, *auna*, *avė//avo* „mauti ar numauti kojos apavą“ (LKŽ I 516–517);
 (veiksm. gretybių turi la., sl., arm. kalbose);
bliauti, *bliauna//bliauja*, *bliovė* „rėkti, baubti, garsiai verkti“ (LKŽ I 910–912);
 (veiksm. gretybių turi la., sl., lot., gr. kalbose);
džiauti, *džiauna//džiauja*, *džiovē* „kabinti, dėti, kad išdžiūtų; smogti, kirsti; vogti“ (LKŽ II 1016–1018);
 (veiksm. gretybių turi la., ags., sva. kalbose);
grauti, *grauna//grauja*, *grovē* „veržtis, grūstis“ (LKŽ III 528–529);
 (veiksm. gretybių turi la., lot., gr. kalbose);
šauti, *šauna//šauja*, *šovė* „paleisti kulka; sprogti, išlėkti; sklęsti; kišti, stumti“ (DLKŽ 807);
 (veiksm. gretybių turi la., sl., lot., got. kalbose).

III. Lietuvių, kai kuriose indoeuropiečių kalbose ir sanskrite užfiksuotos veiksmazodinės gretybės (4):

lie. *gauti*, *gauna//gauja*, *gavo*, *govė* „įgyti, privalėti, griebti“ (LKŽ II 175–186);
 skr. *Ā gavate* „to sound; skambėti, aidėti“ (I klasės; M-W 356);

<ide.* *gou-* „ergreifen; čiupti, apimti“ (IEW 403–404);

(veiksm. gretybių turi la., pr., sl., av., arm. kalbose).

Semantika. Struktūriniu požiūriu labai artimi lietuvių kalbos ir sanskrito veiksmazodžiai yra tolimi semantiškai. Lietuvių kalbos veiksmazodis priklauso posesinių santykių leksinei-semantinei grupei (reiškia ėmimą, griebimą, įgijimą), sanskrito veiksmazodis yra aiškus imitatyvas, t. y. reiškia procesą, susijusį su garsu.

lie. *jauti, jauna//jauja, jovė* „jaukti, verst, maišyti“ (LKŽ IV 322–323);

skr. *Pyauti* (ved. *Āyute*) 2 klasės, *yuvati//yuvate* (6 klasės), *yunāti, yunūte* (9 klasės) „to unite, attach, harness, yoke, bind, fasten RV; to draw towards one's self, take hold or gain possession of, hold fast AV; to push on towards AV; to confer or bestow upon (dat.), procure RV (M-W 853); užsitempti, užrišti, surišti, imti sau, ką nors turėti; Kočergina 530;

<ide.* *jeu-* „vermengen, vebbinden; maišyti, surišti“ (IEW 507–508);

(veiksm. gretybių turi la. kalboje).

lie. *mauti, mauna//mauja, movė* „traukiant imti ar dėti; durti; duoti; drėbti“ (LKŽ VII 946–952);

skr. *mīvati* „schiebt, bewegt; judina“, AV., Br.; P. 1 klasės (M-W 819; IEW 743; Mayrhofer AIW II 645);

<ide.* *meu-* „fortschieben; stumti, tolinti“ (IEW 743);

(veiksm. gretybių turi la., lot., av. kalbose).

Problemiškas yra lie. *mauti* ir skr. *mīvati* fonetinės struktūros gretinimas, nors minėtuose etimologiniuose šaltiniuose šie atitikmenys pateikiami be didesnių abejonių.

lie. *spjauti, spjauna, spjovė* „tėkšti iš burnos seiles“ (DLKŽ 730);

skr. *ṣṭhivati/ṣṭhīvati* „spuckt, speit aus; spjauna“ P. 1., 4. klasių (M-W 1111; IEW 999; Mayrhofer AIW III 409–410);

<ide.* (s)p(h)iēu- „vermengen, vebbinden; spjauti“ (IEW 999);

(veiksm. gretybių turi la., sl., lot., gr., got., sva. kalbose).

Problemiškas yra lie. *spjauti* ir skr. *ṣṭhivati/ṣṭhīvati* fonetinės struktūros gretinimas dėl šaknies vokalizmo skirtybių.

IV. Lietuvių, tocharų ir kai kuriose indoeuropiečių kalbose užfiksuotos veiksmazodinės gretybės (3):

lie. *kauti, kauna//kauja, kovė (kavo)* „mušti, dobt“ (LKŽ V 449–450);

toch. A *ko-*, B *kau-* „užmušti, nužudyti“ W 227, 231 (tocharų veiksmazodis A IX klasės, B VIII tematinis);

<ide.* *kāu-/kū-* „mušti, žudyti“;

(veiksm. gretybių turi la., sl., lot., sva., got. kalbose).

Semantika. Tocharų ir baltų kalbose veiksmazodžiai reiškia aktyvų veiksmą, keičiantį objekto struktūrą.

lie. *kliauti, kliauja//kliauna, kliovė* „užkliūti, pasilikti, pabūti, laikytis“ (LKŽ V 449);

toch. A *lotk-*, B *klautk-* „(re)tourner, devenir; umkehren; tapti, pasisukti, grįžti“ W 267 (tocharų veiksmazodis IV klasės, tematinis);

<ide.* *klou-/klū-* „mušti, žudyti“;

(veiksm. gretybių turi la., lot. kalbose).

Semantika. Tocharų kalbos veiksmazodis gali reikšti savaiminį veiksmą ir priklausyti judėjimo LSG, lietuvių kalbos veiksmazodis reiškia savaiminį veiksmą.

lie. *krauti, krauna//krauja, krovė (kraujo)* „dėti į krūvą; formuoti; kaupti; skirti (mokesčius); sukti (lizdą); auginti; pildyti“ (LKŽ VI 477–484);

toch. A *krop-*, B *kraup-* „suversti, sukrauti, surinkti“ W 235 (tocharų veiksmazodis B II, A IV klasių, tematinis, VI klasės, atematinis);

< ide.(*krāu-/krū-* „dėti vieną ant kito, dengti, slėpti“;

(veiksm. gretybių turi la., sl., gr. kalbose).

Semantika. Baltų ir tocharų veiksmazodžiai reiškia aktyvų veiksmą, žymintį krovimą, dėjimą į vieną vietą (priklauso jungimo–lietimo LSG).

IV. Lietuvių, sanskrito, tocharų ir kai kuriose indoeuropiečių kalbose užfiksuotos veiksmazodinės gretybės (4):

lie. *liauti, liauja//liauna, liovė* „nustoti, baigti, mesti ką darius“ (LKŽ VII 395–397);

toch. A *lu-, law-, lyw-, B lu-, lyew-, lyw-* „envoyer; sender; nusiųsti, susilpninti, atleisti“ W 268 (tocharų veiksmazodis II–III klasės, tematinis);

skr. *Ā lunāti, lunīte*, ved. *lunoti* „to cut, sever, divide, pluck, reap, gather, to cut off, destroy, annihilate“ (IX klasės; M-W 905);

<ide.* *lēu-leu-/lōu-/lou-* „atskirti, palikti, baigtis“;

(veiksm. gretybių turi la., pr., sl. kalbose).

Semantika. Baltų, sanskrito ir tocharų kalbų veiksmazodžiai reiškia savaiminį veiksmą, žymintį proceso, vyksmo pabaigą; tocharų veiksmazodis gali reikšti aktyvų veiksmą, žymintį objekto kitimą erdvėje.

lie. *pjauti, pjauna//pjauja, pjovė* „atskirti; žudyti; kąsti, pulti; rėžtis į kūną; javus pjauna“ (LKŽ IX 891–902);

toch. A *putk-, potk-*, B *putk-, pautk-* „diviser, isoler; zuteilen; atskirti, izoliuoti“ W 397 (toch. AB dialektuose veiksmazodis VII klasės);

skr. P. *Ā punāti, punīte* „to make clean or clear or pure or bright, cleanse, purify, purge, illustrate RV; to sift, discriminate, discern, to think of or out, invent, compose as a hymn“ RV; AV; to pass so as to purify, ventilate RV (IX klasės; M-W 640);

< ide.* *pēu-/pū-* „atskirti, kirsti, pjauti, dalinti“;

(veiksm. gretybių turi la., lot., gr. kalbose).

Semantika. Baltų ir tocharų kalbose veiksmazodžiai reiškia aktyvų veiksmą, susijusį su objekto struktūros keitimu. Sanskrite veiksmazodis dar gali priklausyti ir psichinės veiklos LSG (pvz., „kurti himną“).

lie. *plauti, plauna//plauja, plovė* „skalauti, skalbti, mazgoti, vandeniui ardyti“ (LKŽ X 113–117);

toch. *Aplaw-*, *Bplu-*, *plyew-* „schweben; skraidyti, plūduriuoti“ W 377 (tocharų veiksmazodžiai VIII A, IX A klasių);

skr. *Āplavate* „to float, swim RV, to bathe MBh.; to go or cross in a boat, sail, navigate MBh; Hariv; to sway to and fro, hover, soar, fly, Br.; MBh; Hariv.; to blow as the wind MBh; to pass away; vanish by degrees R; to be lengthened or prolated RPrāt; to hop, skip, leap, jump“ (I klasės; M-W 715);

<ide.* *plēu-/plōu-/plou-* „tekėti, plaukti, kristi“;

(veiksm. gretybų turi la., sl., lot., gr., sva. kalbose).

Semantika. Tocharų kalbos veiksmazodis reiškia savaiminį veiksmą. Jo reikšmė „skraidyti, plūduriuoti“ yra tarsi pereinamoji grandis tarp reikšmių, paliudytų lietuvių kalboje, susijusių su vandens tekėjimu, plaukimu, plovimu. Sanskrite gretinamoji leksema dar gali reikšti aktyvų veiksmą („šokti, užšokti“).

lie. *rauti*, *rauna//rauja*, *rovė* „traukti su šaknimis, naikinti, smarkiai daryti“ (LKŽ XI 325);

toch. *ABrwātsi* „arracher; rauti“ W 408 (tocharų veiksmazodis V klasės, tematinis, tema -ā-);

skr. *P. rauti*, *ravīti* „skambėti, riaumoti, staugti“ (II klasės) Kočergina 546;

<ide.* *reu-/ru-/rū-* „kasti, rausti“;

(veiksmazodiniai refleksai paliudyti la., sl., lot., av. kalbose).

Semantika. Veiksmazodžiai lietuvių ir tocharų kalbose įvardija aktyvų veiksmą, žyminti struktūros keitimą. Sanskritiškasis veiksmazodis yra imitatyvas (reiškia procesą, susijusį su garsu).

Struktūriniu požiūriu sanskrito ir tocharų kalbų veiksmazodžių gretybes pagal šaknies afiksą galima suskirstyti į:

a) tematinių veiksmazodžių grupę su nuliniu afiksu: toch. B praes. *lyew-* „išsiunčia, susilpnina“ (II–III klasės), gretinamam su lie. *liauna//liauja* bei toch. A *rwā-* „rauna“ (V klasės), kuris giminiškas lie. *rauna//ja* „traukia“; skr. *gavate* (I klasės) „skamba“, giminiška lie. *gauna//gauja*; skr. *yuvati//yuvate* „jungia“, gretinamą su lie. *jauna//jauja* „jaukia“; skr. *mīvati* „judina“, siejamam su lie. *mauna//mauja*; skr. *sthivati* „spjauna“, plg. lie. *spjauna//spjauja*; skr. *plavate* „plaukia, pučia“ ir lie. *plauna//plauja*;

b) atematinių veiksmazodžių grupę su nuliniu afiksu (II klasės): skr. *yauti* „jungia“, kuris giminiškas lie. *jauna//jauja* „jaukia“; skr. *rauti* „riaumoja“ bei lie. *rauna//rauja*;

c) atematinius veiksmazodžius su priesagomis -nā-/nī (IX klasės), plg. *yunāti*, *yunīte* „jungia“, kuris siejamas su lie. *jauna//jauja* „jaukia“; skr. *Ā lunāti*, *lunīte* „atskirti“ ir lie. *liauti//liauja* „nustoja“; skr. P. *Ā. punāti*, *punīte* „apvalo“ ir lie. *pjauna//pjauja* „atskiria“;

d) veiksmazodžius su priesaga -ṣ- (2 leksemos): toch. A *koṣam* „užmušti“ (VIII–IX klasės), giminiškas lie. *kauna//kauja* bei toch. B *pluṣam* „skraidau, plūduriuoju“, siejamam su lie. *plauna//plauja*;

e) veiksmazodžius su priesaga -tk-, plg. toch. A *lotk-*, B *klautk-* „tapti, grįžti“, kuris gretinamas su lie. *kliaina//kliauja* „užkliūva, pasisuka“;

f) veiksmazodžius su determinatyvu -p- (<ide.*bh) toch. A *krop-* B *kraup-* „suversti, sukrauti“ (IV, VI klasės), kuris giminiškas lie. *krauna//krauja*, *kravė*;

g) veiksmažodžius su determinatyvu -t-: toch. A *kot-*, B *kaut-* „skelti, draskyti“, kuris gretintinas su lie. *kauna//kauja*.

Tiek baltų, tiek tocharų kalbose gretinamieji veiksmažodžiai reiškia aktyvų arba savaiminį veiksmą. Kai kurių tocharų ir sanskrito kalbų veiksmažodžių reikšmės, lyginant jas su baltiškosiomis, yra nutolusios.

Sanskrito šaltiniai

Āpśr – Āpastamba's Śrauta-sūtra
AV – Atharva Veda
Br – Brāhmanas

Hariv – Harivañśa
Kāv – Kāvya literatūra
MBh – Mahā Bhārata
R – Rāmāyaṇa
RPrāt – R(V) Prāt(isākhya)

Kalbos ir dialektai

ags. – armėnų
arm. – armėnų
aukšt. – aukštaičių
av. – Avestos
balt. – baltų
got. – gotų
gr. – graikų
ide. – indoeuropiečių
iran. – iranėnų
la. – latvių
lie. – lietuvių

lot. – lotynų
pers. – persų
pr. – prūsų
prakit. – prakrito
r. – rytų
s. – senovės
skr. – sanskrito
sl. – slavų
sva. – senovės vokiečių aukštaičių
šved. – švedų
toch. – tocharų
toch. A – tocharų A dialekto
toch. B – tocharų B dialekto

Kiti sutrumpinimai

Ā – Ātmanepada
act. – aktyvas, veikiamoji rūšis
adj. – adjektyvas, būdvardis
aor. – aoristas
caus. – causatīvum
CeuC – C – bet koks priebalsis
conj. – konjunktyvas
dial. – dialektinis, tarminis
denomin. – denominatyvas
fut. – futūras, būsimasis laikas
imperat. – imperatyvas, liepiamoji nuosaka
impf. – imperfektas

inact. – inactīvum
indic. – indikatyvas
LSG – leksinė-semantinė grupė
masc. – maskulinas, vyriškosios giminės (m)
mediopas. – mediopasyvas
mod. – modus (nuosaka)
neutr. – neutra, niekatrosios giminės (n)
op. cit. – opus citatum
P. – Parasmaipada
pass. – pasyvas
perf. – perfektas
praes. – prezentas
praet. – preteritas
verb. – veiksmažodis, veiksm.
žr. – žiūrėtina

LITERATŪRA

- Adams, 1978 – Adams, D., 1978: „On the development of the tocharian. Verbal system“, *Journal of the American Oriental Society*, 98.3, 279–288.
Balkevičius, 1977 – Balkevičius, J., Kabelka, J., 1977: *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
Būga RR I–III – Būga, K., 1958: *Rinktiniai raštai*, t. 1, Vilnius: VPMLL.
DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 1972: Vilnius: Mintis.

- Endzelins SV, SVal – Endzelins, J., 1943: *Senprūšu valoda (ievads, gramatika un leksika)*, Rīgā: Universitātes apgāds.
- Fraenkel'is, 1932 – Fraenkel'is, E., 1932: „Tocharų kalbos gramatika ir baltų kalbos“, *Archivum Philologicum* 3, Kaunas, 5–20.
- Fraenkel LEW – Fraenkel, E., 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. 1–2, Göttingen: Carl Winter. Heidelberg.
- Georgijev, 1981 – Georgijev, V., 1981: „Tocharian and Balto-Slavic“, *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofia: Publishing house of the Bulgarian Academy of Sciences, 281–297.
- Kale, 1992 – Kale, M. R., 1992: *A Higher Sanskrit Grammar*, Delhi, 233–468.
- Kluge EWDS – Kluge, Fr., 1975: *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Berlin–New York: Walter de Gruyter, 915.
- Kočergina, 1987 – Кочергина, В. А., 1978: *Санскритско-русский словарь*, Москва.
- Krause, 1952 (Kv) – Krause, W., 1952: *Westtocharische Grammatik*, Band 1: Das Verbum. Heidelberg: Carl Winter.
- Lane, 1953 – Lane, G. S., 1953: *Imperfect and Preterite in Tocharian Language*, 29, 278–287.
- LKŽ *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I–XIV, Vilnius, 1941–1986.
- Mayrhofer AIW – Mayrhofer, M., 1956–1980: *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, Bd. I–IV, Heidelberg: Carl Winter.
- Mažiulis PKP – Mažiulis, V., 1981: *Prūsų kalbos paminklai*, 2, Vilnius: Mokslo.
- Mažiulis PKEŽ – Mažiulis, V., 1988: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 1 (A–H), Vilnius: Mokslo.
- M-W – *A Sanskrit–English Dictionary*, J. Monier Williams, Motilal Banarsidas Publishers, New Delhi, 1997.
- NVZL – Новое в зарубежной лингвистике, вып. 21, Москва. 1988, 79–94, 262–330, 507–531.
- Pokorny, 1923 – Pokorny, J., 1923: Die Stellung des Tocharischen im Kreise der indogermanischen Sprachen, *Berichte des Forschungsinstitutes für Osten und Orient* 3, Vienna, 24–53.
- Pokorny IEW – Pokorny, J., 1949–1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern.
- Poucha ILT – Poucha, P., 1955: „Institutiones lingue tocharicae dialecti A“, *Monografie Archivu Orientalniho*, vol. 15, Praha.
- Sabaliauskas, LKL – Sabaliauskas, A., 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslo.
- Semerėni, 1980 – Семереньи, О., 1980: *Введение в сравнительное языкознание*, Москва.
- Van Windekens, 1944 – Van Windekens, A. J., 1944: *Morphologie comparée du tokharien*, Louvain.
- Van Windekens, 1976 – Van Windekens, A. J., 1976: *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*, 1. La phonétique et le vocabulaire, Louvain.
- Van Windekens, 1979 – Van Windekens, A. J., 1979: *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*, II, 1. La morphologie nominale, Louvain.
- Van Windekens, 1982 – Van Windekens, A. J., 1979: *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*, II, 1. La morphologie nominale, Louvain.
- Vasmer ESRJ – Фасмер, 1964–1987: *Этимологический словарь русского языка*, т. 1–4, Москва: Прогресс.
- Whitney – Whitney, W. D., 1997: *Sanskrit Grammar*, Delhi, 227–340.
- Zaliznjak – Зализняк, А. А., 1978: „Грамматический очерк санскрита“, Кочергина В. А. *Санскритско-русский словарь*, Москва, 841–867.

THE SPECIFIC FEATURES OF BALTIC, TOCHARIAN AND SANSKRIT VERBS

Alela Chomičėnienė

Summary

A number of both synchronic and diachronic studies devoted to the analysis of the verb of the Tocharian language have appeared lately; they present not only the systems of tense, mood and voice and respective endings, but also emphasise the archaic features of the Tocharian verb that have structural parallels in other Indo-European languages. In the opinion of many researchers, the system of the Tocharian verb preserved quite a number of archaisms. On the other hand, one can find many innovations that influenced the system of the Tocharian verb already during the period of the independent existence of the language; appearance of new tenses (e.g., Imperfect) and new suffixes *-tk-*, *-sk-* should be mentioned among them.

According to D. Adams, the system of Proto-Tocharian verb consists of the following tenses: Present, Preterite; moods: Subjunctive, Optative, and Imperative; Tocharian preserved both voices: Active and Mediopassive, and three moods: Conjunctive, Optative and Imperative. Tocharian verbs are divided into 11 classes.

The reflexes of Baltic, Tocharian and Sanskrit verbs (of the *rauna//rauja* type) can be classified according to the root affix. They are as follows:

- a) a group of the zero affix thematic verbs: Toch B. *lyew-* ('sends away, weakens' (class II–III), cf. Lith. *liauna//liauja*, and Toch. A *rwā-* ('pulls off' (class V), related to Lith. *rauna//rauja* 'pills'; Skr. *gavate* (class I) 'sounds', related to Lith. *gauna//gauja*; Skr. *yuvati//yuvate*, 'unites' compared to Lith. *jauna//jauja* 'lumps together'; Skr. *mīvati* 'moves', related to Lith. *mauna//mauja*; Skr. *ṛzhivati* 'spits', cf. Lith. *spjauna//spjauja*; Skr. *plavate* 'floats, blows as the wind' and Lith. *plauna//plauja*;
- b) a group of the zero affix athematic verbs (class II): Skr. *yauti* 'lumps together', related to Lith. *jauna//jauja*; Skr. *rauti* 'bellow' and Lith. *rauna//rauja*;
- c) a group of athematic verbs with suffixes *-nā/-nī* (class IX), cf. *yunāti*, *yunīte* 'unites' related *jauna//jauja*; Skr. *Ā lunāti*, *lunīte* 'divides' and Lith. *liauti//liauja*; Skr. P. *Ā. punāti*, *punīte* 'makes clean' and Lith. *pjauna//pjauja*;
- d) *-tk-* suffix verbs : Toch A *lotk-*, B *klautk-* 'become, return', related to Lith. *kliaina//kliauja* 'gets caught, turns';
- e) verbs with the determinative *-p-* (IE **bh*): Toch A *krop-*, B *kraup-* 'pile up, heap up' (class IV,V), related to Lith. *krauna//krauja*;
- f) verbs with the determinative *-t-*: Toch. A *kot-*, Toch. B *kaut-* 'to split, to tear', related to Lith. *kauna//kauja*.

Baltic, Tocharian and Sanskrit reflexes underwent individual changes after the separation of the languages. Semantic changes are greater in the Sanskrit verb system.